

До спеціалізованої вченої ради
Д 11.170.02 в Державній установі
«Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»
(01032, м. Київ, бульвар Тараса
Шевченка, 60)

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

доктора юридичних наук, професора,
головного наукового співробітника
відділу правового забезпечення ринкової економіки
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України
Дерев'янка Богдана Володимировича
на дисертацію Деркач Елли Михайлівни
на тему «Правове регулювання господарської діяльності в сфері
транспорту: теоретичні та прикладні проблеми», подану до захисту до
спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02 у Державній установі «Інститут
економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України» на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

Актуальність обраної теми дослідження.

Транспорт є однією з найбільших базових галузей економіки, що забезпечує сталий розвиток національної економіки, зовнішньоекономічні зв'язки України та її інтеграцію до глобальної економічної системи. Велике значення в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки України набуває належна організація перевізного процесу на всіх його стадіях, що стає можливим при адекватному використанні правових засобів. Можна згадати історичні події Кримської війни 1853-1856 років, яку Російська імперія

програла через відсутність засобів залізничного транспорту та сучасних для тих часів засобів морського транспорту із гвинтовими двигунами.

Важливість обраної тематики дисертаційного дослідження дедалі зростає у зв'язку з інтеграційними процесами та необхідністю вирішення завдань забезпечення сталого економічного розвитку країни, яке можливе лише за умови функціонування ефективної транспортної системи.

В українській правовій науці різні аспекти правового регулювання транспортної діяльності ставали предметом дослідження. Зокрема О.В. Клепікова присвятила дослідження пошуку способів подолання теоретичних проблем правової організації транспортної системи України. Втім Е.М. Деркач на концептуальному рівні запропонувала власне бачення напрямів удосконалення господарсько-правового регулювання транспортної діяльності в умовах пандемії, трансформації господарських зв'язків у напрямі цифровізації, впровадження інноваційних перетворень та сталого розвитку економіки.

У контексті вищенаведеного обрання теми дослідження «Правове регулювання господарської діяльності в сфері транспорту: теоретичні та прикладні проблеми» заслуговує на підтримку, адже воно є актуальним для юридичної науки та економічного життя за своїм предметом, поставленою метою, завданнями та результатами їх вирішення, має як теоретичну, так і практичну цінність.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. На підставі проведеного дослідження авторкою вирішено наукове завдання, спрямоване на формулювання нових теоретичних положень щодо правового регулювання господарської діяльності у сфері транспорту та розроблення концепції удосконалення господарсько-правового регулювання такої діяльності у сучасних соціально-економічних умовах (сторінка 2 автореферату). Під час вирішення цього завдання авторкою було розроблено і запропоновано наукову

концепцію удосконалення господарсько-правового регулювання транспортної діяльності, в якій визначено мету, завдання та основні перспективні напрями (сторінки 4, 5 автореферату).

Аналіз міркувань, аргументації, пропозицій та висновків рецензованої дисертаційної роботи дозволяє визнати їх достатньо високий рівень обґрунтованості та достовірності, наявність у предметі та завданнях роботи, а особливо в отриманих результатах належного рівня наукової новизни.

Авторкою чітко визначено мету роботи, точно поставлено завдання, які послідовно у різних розділах дисертації було вирішено. Висновки за розділами і загальні висновки по роботі підтверджують виконання авторкою завдань.

Е.М. Деркач робить вірний висновок про те, що дослідження проблематики правового регулювання транспортної діяльності крізь призму лише адміністративно-правового або «дуалістичного» (поєднання адміністративно-правового і цивільно-правового) підходів є недостатнім для всебічного розкриття особливостей зазначеної діяльності та забезпечення її належного правового регулювання і робить висновок про те, що транспортна діяльність має переважно господарський характер і значною мірою належить до предмета регулювання у межах науки господарського права (с. 12 автореферату).

Заслуговують на позитивну оцінку теоретичні результати, що були отримані вперше в українській правовій науці. Так, слід підтримати уперше надану Е.М. Деркач авторську концепцію удосконалення господарсько-правового регулювання транспортної діяльності, в якій визначено мету, завдання, основні перспективні напрями, зокрема забезпечення добросовісної конкуренції у сфері транспорту, в контексті інтеграційних процесів; узгодження інтересів держави, бізнесу і суспільства в розвитку транспортної системи на засадах публічно-приватного партнерства; модернізація норм ГК України щодо перевезення вантажів з урахуванням цифровізації перевізного процесу, розширення кола учасників господарської діяльності у сфері транспорту, господарських транспортних договорів; систематизація

спеціального транспортного законодавства у формі Транспортного кодексу України; прийняття законів про мультимодальні перевезення, про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері транспорту, про річкові порти та інших нормативно-правових актів (с. 4, 5 автореферату; с. 491-495 дисертації).

Авторкою уперше обґрунтовано доцільність прийняття Національної інноваційно-інвестиційної моделі розвитку транспортної системи як стратегічного документу, що визначатиме основні засади державної політики у сфері транспорту на довгостроковий період (10 років), а також Дорожньої карти розвитку єдиної транспортної системи України та її інтеграції до європейської транспортної системи (Майстер-план), для визначення тактичних завдань і заходів щодо реалізації цієї політики у сфері транспорту на середньостроковий період (5 років) (с. 5, 24 автореферату; с. 27, 283 дисертації).

Важливе значення для теорії господарського права мають виокремлені Е.М. Деркач принципи транспортного права (принцип єдності транспортної системи; принцип узгодження інтересів держави, бізнесу і суспільства в розвитку транспортної системи на засадах публічно-приватного партнерства; принцип сталого розвитку), що сприятиме концептуалізації вдосконалення відповідного законодавства у сфері транспорту, забезпеченню єдності державного управління транспортом (с. 5; 13, 21 автореферату; с. 76–77, 80 дисертації).

Заслуговує схвалення удосконалення Е.М. Деркач положень щодо засобів державного регулювання господарської діяльності у сфері транспорту з обґрунтуванням доцільності запровадження ліцензування перевезення вантажів транспортом загального користування, що є об'єктивним (об'єктивно обумовленим) і суспільно необхідним процесом постійного, упорядкованого та цілеспрямованого (доцільного) впливу держави на їх діяльність (с. 7, 24 автореферату; с. 7, 24, 29–30, 219 дисертації).

Слід підтримати авторку у подальшому розвитку обґрунтування пріоритетності застосування електронного порядку вирішення спорів із використанням інтернет-технологій, а також електронних договірних форм взаємодії суб'єктів господарювання у сфері транспорту з іншими суб'єктами господарювання в умовах ринкової економіки та ринкового типу господарського правового порядку (с. 5, 7, 16, 23, 26 автореферату; с. 5, 27–28, 87, 239, 242–243, 343–353, 365, 391–392, 400, 403–404 дисертації), адже така форма відповідає сучасним тенденціям розвитку цифрової економіки, сприяє підвищенню оперативності у вирішенні спорів та ін.

Погоджуємося і з пропозицією авторки щодо демонополізації ринку локомотивної тяги у сфері залізничного транспорту шляхом законодавчої регламентації порядку використання локомотивів приватної форми власності на магістральних коліях, відокремлення оператора залізничних перевезень від оператора інфраструктури; а також демонополізації лоцманських послуг (морських та річкових лоцманів) та часткового відкриття ринку для надання приватних лоцманських послуг із застосуванням таких засобів державного регулювання, як ліцензування, що сприятиме розвитку економічної конкуренції у сфері транспорту (с. 7–8, 24–25 автореферату; с. 30–31, 284–317, 320, 402 дисертації).

Важливими та актуальними для теорії господарського права, практики здійснення господарської діяльності у сфері транспорту та для подальшого оновлення й удосконалення відповідного законодавства є й інші результати авторки, оформлені у вигляді висновків за розділами, загальних висновків, наукової новизни.

Вирішенню поставлених у роботі завдань сприяє вдала структура дисертаційної роботи, яка складається зі вступу, чотирьох розділів, що включають у себе дванадцять підрозділів, висновків, додатків. Зі змісту дисертації вбачається, що її структура є логічною та прийнятною, що дозволило Е.М. Деркач розкрити основні положення теми дослідження.

Методологія дослідження відображає предметні особливості обраної тематики. Авторкою використовувалися соціолого-правові, аксіолого-правові та функціоналістські методологічні підходи, в межах яких – філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, зокрема історичний, абстрагування, системного, аналізу та синтезу, формально-логічний, моделювання, порівняльно-правовий, статистичний та ін.

Дисертаційне дослідження Е.М. Деркач узгоджується із положеннями Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 430-р, Національної економічної стратегії на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 179, Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020–2022 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 р.

Дисертаційна робота за своїм змістом та формою відповідає встановленим нормативним вимогам та профілю спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Сформульовані теоретичні висновки та пропозиції вирішують наукову задачу заповнення прогалін у науці господарського права в частині обґрунтування нових теоретико-правових положень концептуальних засад удосконалення господарсько-правового регулювання транспортної діяльності в нових соціально-економічних умовах.

Окремі міркування, результати і висновки, сформульовані у роботі, доведено до рівня пропозицій щодо внесення змін до законодавства України. Вони можуть бути використані при удосконаленні положень Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України, Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності», транспортних кодексів

(законів), статутів та інших нормативно-правових актів, що регулюють господарську діяльність у сфері транспорту.

Положення дисертації можуть бути використані при підготовці підручників та навчальних посібників для здобувачів освітніх і наукових ступенів юридичних, економічних, спеціалізованих транспортних закладів вищої освіти та наукових установ; науково-практичних коментарів до кодексів, законів та інших нормативно-правових актів.

Наведені в дисертаційній роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути корисними у практичній діяльності суб'єктів господарювання. Результати дисертаційної роботи можуть використовуватися в освітньому процесі – дозволяють підвищувати якість викладання та практичної спрямованості дисциплін «Господарське право», «Транспортне право», «Міжнародне економічне право» при вивченні тем, пов'язаних із правовим регулюванням відносин із надання транспортних послуг, правовим статусом та правовим режимом майна суб'єктів господарювання тощо; використовуються у правозастосовній діяльності – під час укладання господарських договорів між суб'єктами господарювання у сфері транспорту та їх контрагентами – замовниками транспортних послуг тощо; під час ведення претензійно-позовної та іншої правової роботи.

Робота має зв'язок і є продуктом логічного переосмислення і продовження захищеної Е.М. Деркач у 2007 році дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Правове регулювання перевезення вантажів залізничним транспортом», що є безумовним позитивом.

Зміст автореферату розкриває основні положення, які викладено в тексті дисертації. Текст автореферату є чітким та зрозумілим, в узагальненому скороченому і спрощеному вигляді відбиває основний зміст, ключові обов'язкові елементи, висновки та результати дисертаційного дослідження. В цілому автореферат відповідає вимогам пункту 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою КМУ від 24 липня 2013 року

№ 567.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 38 наукових працях, шість із яких – статті у наукових періодичних виданнях інших держав, у розділі колективної монографії, 14 статтях у вітчизняних наукових фахових виданнях, а також 13 збірниках тез доповідей за підсумками участі у науково-практичних конференціях та «круглих столах», 4 публікаціях в інших виданнях.

Опубліковані наукові праці – розділ у монографії, статті, тези доповідей повною мірою відображають результати дисертаційного дослідження. У науковій роботі, опублікованій у співавторстві із Р.Ф. Гринюком, трьох роботах, опублікованих у співавторстві із С.М. Павлюком, науковій роботі, опублікованій у співавторстві з Т.С. Харжевською, двох роботах, опублікованих у співавторстві з С.В. Вовк, Л.А. Сенів, В.В. Гуменюком, Т.О. Артюх, а також у науковій роботі, опублікованій у співавторстві з О.Я. Тарасенко, М.О. Дергалюк, Н.В. Благою, В.А. Буднік, авторкою самостійно у межах спільних праць вирішено певну частину наукових завдань за напрямом дисертаційної роботи.

Робота є оригінальною, самостійною, сформульовані висновки аргументовані та відповідають поставленій меті та вирішеним завданням.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Аналіз змісту дисертації вказує на дотримання Е.М. Деркач вимог академічної доброчесності.

У роботі наведено посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей, авторами яких є інші вчені або практики; дотримано вимоги законодавства про авторське право і суміжні

права, надано достовірну інформацію про методики і результати досліджень, нормативні, теоретичні і практичні джерела використаної інформації тощо.

Таким чином, у дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. В цілому, позитивно оцінюючи докторське дисертаційне дослідження Е.М. Деркач «Правове регулювання господарської діяльності в сфері транспорту: теоретичні та прикладні проблеми», потрібно звернути увагу на наявність окремих спірних моментів у висновках, пропозиціях та науковій новизні.

1. Авторкою проведено аналіз щодо обрання організаційно-правової форми суб'єктів господарювання у сфері транспорту. Зокрема, визначено, що «вибір організаційно-правової форми господарювання в сфері транспорту залежить від умов організації та здійснення транспортної діяльності, законодавчих обмежень щодо кола засновників/учасників суб'єкта господарювання в сфері транспорту, правового режиму майна, наявності транспортних засобів тощо». Авторка вважає, що пріоритетною організаційно-правовою формою суб'єктів господарювання в сфері транспорту є господарське товариство державного сектору економіки, враховуючи стратегічне значення окремих транспортних організацій для національної економіки та виконання ними публічних зобов'язань. Е.М. Деркач вважає, що до найбільш перспективних форм організації господарських відносин у сфері транспорту належать транспортно-логістичний центр (хаб), індустріальний транспортно-логістичний парк, стартап. Пропозиції щодо розширення організаційно-правових форм суб'єктів господарювання в сфері транспорту є доволі дискусійними, поки не підтвердженими на законодавчому рівні, а отже, можуть мати лише потенційно перспективний характер (с. 33-34, 198 дисертації).

2. У роботі вказується, що законодавство про транспорт сьогодні не можна визнати упорядкованим, чітким та однозначним, а «засади господарської діяльності у сфері транспорту визначено фрагментарно й неузгоджено нормами Господарського та Цивільного кодексів України, законів, транспортних статутів, правил перевезення вантажів та інших численних нормативних актів, прийнятих у різні часі, що створює колізії у правовому регулюванні досліджуваної сфери відносин» (с. 21–22 дисертації). Причиною цього, на думку авторки, є відсутність єдиного спеціального кодифікованого акта, яким були б урегульовані особливості здійснення та організації господарської діяльності в сфері транспорту (с. 104–105 дисертації).

На недоліки у відсутності єдиного кодифікованого акта, яким регулювалися б відносини у сфері транспорту, авторкою вказувалося ще декілька разів у тексті дисертації. У роботі розроблено концептуальні засади проекту Транспортного кодексу, який може об'єднати норми транспортних кодексів, статутів та законів та збалансувати публічні та приватні інтереси, врахувати сучасні тенденції комерціалізації перевізного процесу, його цифровізації тощо; запропонована структура кодексу. В цілому, підтримуючи позицію Е.М. Деркач, слід зазначити що дисертаційна робота значно б виграла, аби авторкою було запропоновано не просто схему чи структуру, а повноцінний проєкт такого, умовно назвемо «Транспортного кодексу України». Сподіваємося, пізніше авторка у своїх дослідженнях до цього дійде.

3. На сторінці 258 дисертації Е.М. Деркач зазначає, що «актуальним стає впровадження нових принципів формування державної транспортної політики. Перспективними напрямками розвитку вітчизняного законодавства в аспекті створення інтегрованої транспортної системи, відкриття національного ринку транспорту для європейських перевізників і реалізації потужного транспортного потенціалу України є створення хабів на території України і прийняття відповідного законодавства про їх функціонування; створення правової основи здійснення комбінованих (мультимодальних)

перевезень. З урахуванням транспортної політики ЄС, доцільно розробити Інноваційно-інвестиційну модель, а також Дорожню карту (Майстер-план) розвитку єдиної транспортної системи України та її інтеграції в європейську транспортну систему, ґрунтуючись на показниках обсягів перевезення, досвіді інших країн і результатах наукових досліджень». Із зазначеною пропозицією слід погодитися, але конкретні шляхи її реалізації потребують деталізації і запровадження й виконання заходів із чіткого плану реалізації.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК ПО ДИСЕРТАЦІЇ

Висловлені зауваження значною мірою зумовлені складністю обраного для наукового пошуку предмета дослідження і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації, оскільки викликані не стільки вадами дисертації, скільки складністю відносин, що виникають та мають місце під час здійснення господарської діяльності у сфері транспорту. Переважна більшість зауважень має уточнюючий або дискусійний характер.

Дисертація Е.М. Деркач є завершеною фундаментальною роботою, що виконана на високому науково-теоретичному рівні і містить нові науково обґрунтовані положення і результати проведених авторкою досліджень теоретичних та прикладних проблем правового регулювання господарської діяльності у сфері транспорту, які розв'язують конкретне наукове завдання з розробки концептуально-правових засад удосконалення господарсько-правового регулювання транспортної діяльності в нових соціально-економічних умовах.

Оформлення дисертації та її автореферату в цілому відповідає вимогам, встановленим МОН України. Результати роботи у достатній мірі знайшли відображення у виданнях, офіційно визначених для оприлюднення положень дисертацій (зокрема й іноземних); обговорювалися на наукових конференціях та «круглих столах».

Дисертація Е. М. Деркач відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Автореферат дисертації та основні положення дисертації ідентичні за змістом.

Дисертація «**Правове регулювання господарської діяльності в сфері транспорту: теоретичні та прикладні проблеми**» є комплексним дослідженням за відповідним науковим напрямом і відповідає науковій спеціальності 12.00.04 – «Господарське право; господарсько-процесуальне право» та вимогам пунктів 9, 10 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою КМУ від 24 липня 2013 року № 567, а її авторка Деркач Елла Михайлівна заслуговує на присудження ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності «Господарське право; господарсько-процесуальне право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу правового забезпечення ринкової економіки
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Б.В. Дервянко

« 10 » вересня 2021 р.